

REPRODUKTIVA RÄTTIGHETER – FÖR VEM?

Sedan förra numret av *TGV* gavs ut har vi hunnit med den nationella genusvetarkonferensen g19 i Göteborg, valt en ny styrelse för Sveriges genusforskarförbund samt i samarbete med Centrum för feministisk samhällsforskning vid Örebro universitet organiserat ett seminarium med Mathias Ericson, lektor i genusvetenskap vid Göteborgs universitet, om kritiska perspektiv på säkerhet och skydd, mer specifikt om hot mot genusforskning och om möjliga förhållningssätt till sårbarhet. Ambitionen är att fler liknande seminarier ska organiseras vid andra lärosäten under 2020. Två ytterligare områden som SGF har beslutat att särskilt uppmärksamma under 2020 är transfrågor och urfolksperspektiv. Dessa kan i hög grad relateras till det övergripande temat för detta nummer – reproduktiva rättigheter och val, på sätt som vi får återkomma till.

I länder där abort är en lagstadgad rättighet betraktas detta i regel som en historiskt viktig seger som har förändrat i synnerhet kvinnors villkor på avgörande sätt. Av de sex artiklar som ingår i detta temanummer om reproduktiva rättigheter och val utgår samtliga från en svensk kontext, fem har fokus på just abort och

tre av dessa har ett historiskt perspektiv.

Möjligheten att återropa så kallad *samvetsfrihet* (vårdvägran) för barnmorskor och läkare, att vägra utföra aborter med hänvisning till egen tro eller moral, är något som bland riksdagspartierna Kristdemokraterna och – tills helt nyligen – Sverigedemokraterna verkar för (SVT 2019; SR 2019). I Italien är abort tillåtet, men majoriteten av dem som har i arbetsuppgift att utföra aborter vägrar med hänvisning till samvetsfrihet, en ordning som varje år skördar kvinnoliv (Ozzano och Giorgi 2015). Det understryker vad gästredaktörerna skriver: *rätten till laglig och säker abort är en central feministisk fråga.*

I Sverige har vi länge kunnat se kampen för rätten till fri abort och tillgång till preventivmedel som en avklarad historia, men med ökat stöd för nationalistiska och konservativa krafter behöver nu redan vunna segrar försvaras – även i ”jämställda Sverige”. I ett globalt perspektiv finns ännu mycket kvar att göra, men även i den svenska välfärdsstaten kan vi tala om en *kris för reproduktiva rättigheter* – en BB-kris – när det gäller tillgången till förlossningsvård och annan vård.

Utan att på något sätt vilja förminska betydelsen av själva abortfrågan, vill vi lyfta frågan om reproduktiva val och rättigheter i en vidare mening.

Ett av feminismens allra viktigaste bidrag (inom aktivism, forskning – såväl empirisk som teoretisk – och politik), i förhållande både till andra idétraditioner och till mänsklighetens överlevnad, är utforskandet av frågor relaterade till vad som ibland kallas reproduktionen. Ontologiska, epistemologiska, metodologiska och andra utgångspunkter skiljer sig åt, genusforskare emellan (och denna pluralism är en styrka!). Alla vill inte använda sig av en sådan terminologi. Oavsett begreppsval är vi rimligtvis överens om att det är feminister och feministisk forskning som har belyst hur materiella, diskursiva och andra aspekter kring reproduktiv hälsa och rättigheter har avgörande betydelse för individer och samhällen. Relationen mellan familj och förvärvsarbete har exempelvis analyserats i termer av en strukturell och könad konflikt mellan reproduktion och produktion (Mitchell 1966; Rubin 1975; Hartmann 1979; Bekkengen 1996). Reproduktion kan begreppsliggöras som *statens reglering av sexualitet, barnafödande och omsorg* (Bruno 2016; se även Walby 2007, 2011).

I ännu vidare mening är det förståeligt möjligt att inkludera, eller åtminstone relatera, även reproduktionen av icke-mänskliga djur, växter och ekosystem i denna institutionella ordning. I stater som Bolivia, Ecuador och Nya Zeeland har steg tagits för att ge naturen egna rättigheter. I *Miljömagasinet* 2019:1 står att läsa:

Whanganuifloden i Nya Zeeland var den första i världen som fick egna rättigheter och juridisk status som en person för två år sedan [...]. Det är maorierna runt floden som i decennier kämpat för att deras natursyn ska respekteras. Genom idén om naturens rättigheter har samhället lyckats kombinera det västerländska juridiska systemet med maoriernas världsbild. Då blir floden en levande varelse som äger sig själv. (Henriksson 2019)

I Sverige finns nätverk av jurister, miljöaktivister, samer och politiker både i, men huvudsakligen utanför, riksdagen som driver frågor kring naturens rättigheter, exempelvis ekologen Pella Thiel, partierna Feministiskt initiativ och Partiet Vändpunkt. Konkret vill de införa brottsrubriceringen *ekocid* och prioritera naturskydd framför exempelvis militärövningar (se till exempel MyNewsDesk 2017; Naturens Rättigheter 2018). Denna aktivism och politik nödvändiggör ett tänkande som breddar reproduktion som begrepp och organisation. Det nödvändiggör frågor om reproduktionsförhållanden organisation – i Sverige och världen. På vilka sätt kan reproduktionsförhållanden organisation relateras till hur produktionsförhållanden, respektive repressionsförhållanden är organiserade? Vilken betydelse har kön/genus, klass, rasifiering och andra dimensioner av ojämlikhet för hur dessa förhållanden skapas och upprätthålls?

Vi behöver inte stanna på makronivå, utan kan närma oss dessa frågor på alla

nivåer. Forskningen har redan visat att på makronivå korrelerar ekonomisk ojämlikhet och dödligt våld mot män. När det gäller våld mot kvinnor råder istället ett samband mellan andelen kvinnor i parlament och nivåer av dödligt våld mot kvinnor (operationaliserat som femicid): ju lägre kvinnorepresentation, desto högre nivå av kvinnomord (Walby 2009). Samma forskning visar att staters prioritering av våld som konfliktlösning, mätt genom andel BNP som går till militäranslag, har ett samband med våldsnivån generellt i ett land (Walby 2009).

I det som Weber (1919, 1949) och andra definierar som "moderniteten" har staten det formella våldsmonopolet. Detta innebär att staten har monopol på utövandet av *legitimt våld* inom dess territorium. Detta regleras genom polis, militär och rättsväsende, men som feminister återkommande påtalat tenderar säkerhet vid nationens/statens gränser att prioriteras framför säkerhet som kroppslig integritet och frihet från våld i vardagen (Enloe 2000; Eduards 2007). I en polisstat eller militärdiktatur äger repressionen företräde framför produktion och reproduktion. Det handlar om ett upprätthållande av gränser och en ordning som syftar till att kontrollera såväl medborgare som icke-medborgare, men repressionen är selektiv. I flertalet länder överordnas dock produktionen, och med den ökade ekonomisk tillväxt, alla andra hänsyn.

Vi ser ännu inget exempel i världen på att reproduktionens krav på omsorg är statens högsta prioritering. Välfärdsstater har under sin uppbyggnad tagit vissa steg

i den riktningen. I Bolivia lyckades en urfolksrörelse införa lagen om Moder Jord 2009, med hänvisning till vilken regnskog ska skyddas.

Ingenstans är dock människans sårbarhet och beroende av omsorg eller social och ekologisk hållbarhet den grundläggande utgångspunkten för politikens utformning.

Vi lever i en tid då konservativa, nationalistiska och även fascistiska strömningar flyttar fram sina positioner på många håll. I Sverige slår vapenexporten och anslagen till militären alla rekord – detta alltså i ett land som företräds av en uttalat feministisk regering.

Enligt det amerikanska forskningsinstitutet *Freedom House* backade antalet demokratier i världen under 2018, för trettonde året i rad. Medan ett land som USA konstateras bli allt mindre demokratiskt, är en positiv utveckling tydlig i Afrika. Globalt sett har 50 stater blivit mer demokratiska och 68 mer auktoritära och ofria. Endast en tredjedel av jordens befolkning lever i demokratier, medan en tredjedel anses leva i delvis fria länder och en tredjedel i ofria länder (Bjerström 2019).

Samtidigt finns en ökad mobilisering av motstånd genom massprotester mot repressiv statsmakt och mot skövlandet av vårt enda hem. I Tyskland engagerar sig tusentals i aktioner för att lägga ner kol-kraftverk, redo att ta fängelsestraff för att försvara planeten. I ett globalt perspektiv är det kvinnor med rötter i urfolk som är de mest utsatta och som visar det största modet i denna kamp för livet självt.

Ska 2020-talet bli decenniet då femi-

nistisk systemkritik får sitt genombrott och demokratin fördjupas istället för avvecklas? Kommer klimatkrisen och världsordningens obscena orättvisor att hanteras på mer ansvarfulla sätt? Kan urfolksperspektiv, och kunskapsproduktion från vad som olyckligtvis kommit att betraktas som marginalen, bidra i detta avseende? Kan det som Nira Yuval-Davis (1997) kallar *transversal politics* bli ett verktyg för fördjupad solidaritet och modigare politik? Kommer hoten mot genusforskning att avvärjas? Kan en ny tid av feministiska forskning utan rädsla ta vid? Låt oss inte stanna vid våra reproduktiva rättigheter!

Frågorna bär vi med oss in i nästa årtionde.

Linnéa Bruno och Sofia Strid, för styrelsen i Sveriges genusforskarförbund

Referenser

- Bekkengen, Lisbeth (1999) Män som "pappor" och kvinnor som "föräldrar". *Kvinnovetenskaplig Tidskrift* 20(1): 33-48.
- Bjerström, Erika (2019) Det sveper en våg över världen av demokratisk tillbakagång. *SVT* 13 april 2019. <https://www.svt.se/nyheter/utrikes/det-sveper-en-vag-over-varlden-av-demokratisk-tillbakagang> [27 november 2019].
- Bruno, Linnea (2016) *Ofridstid: fädrens våld, staten och den separerande familjen*. Uppsala: Sociologiska institutionen, Uppsala universitet.
- Eduards, Maud (2007) *Kroppspolitik: Moder Svea och andra kvinnor*. Stockholm: Atlas.
- Enloe, Cynthia (2000) *Maneuvers: the international politics of militarizing women's lives*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Freedom House (2018) *Freedom in the world 2018*. Freedom House Annual Report on political rights and civil liberties. https://freedomhouse.org/sites/default/files/FH_FITW_Report_2018_Final_SinglePage.pdf [27 november 2019].
- Hartmann, Heidi (1979) The unhappy marriage of marxism and feminism: towards a more progressive union. *Capital & Class* 3(2): 1-33.
- Henriksson, Anna (2019) Naturen får rättigheter. *Miljömagasinet* 1, 1 mars 2019. Stockholm: Miljömagasinet Alternativet AB.
- Mitchell, Juliett (1966) Women: the longest revolution. *New Left Review* 1(40). <https://newleftreview.org/issues/140/articles/juliet-mitchell-women-the-longest-revolution> [27 november 2019].
- Naturens rättigheter (2019) <http://www.naturesrattigheter.se/> [27 november 2019].
- Newsdesk (2017) Svenska samer banar väg för naturens rättigheter i Europa. Åsa Simma och Stefan Mikaelsson på plats under Bonn-tribunalen. Stöd initiativet! *Pressmeddelande MyNewsDesk* 8 november 2017. <http://www.mynewsdesk.com/se/tgim/pressreleases/svenska-samer-banar-vaeg-foer-naturens-raettigheter-i-europa-aasa-simma-och-stefan-mikaelsson-paa-plats-under-bonn-tribunalen-stoed-initiativet-2259404> [27 november 2019].
- Ozzano, Luca och Giorgi, Angela (2015) *European culture wars and the Italian case: which side are you on?* London och New York: Routledge.

Rubin, Gayle (1975) *The traffic in women: notes on the 'political economy' of sex*. Reiter, Rayna (red) *Toward an anthropology of women*. New York: Monthly Review Press.

SR (2019) SD slutar driva frågan om samvetsfrihet. *Sveriges radio* 23 oktober 2019. <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=7327622> [27 november 2019].

SVT (2019) Ebba Busch Thor pressas om aborträtten: "Det är ovärdigt". *SVT* 12 juni 2019. <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/ebba-busch-thor-pressas-om-abortratten-det-ar-ovardigt> [27 november 2019].

Walby, Sylvia (2007) Complexity theory, systems theory, and multiple intersecting social inequalities. *Philosophy of the Social Sciences* 37(4): 449-470.

Walby, Sylvia (2009) *Globalization and inequalities: complexity and contested modernities*. Los Angeles: Sage.

Walby, Sylvia (2011) *The future of feminism*. Cambridge: Polity Press.

Weber, Max (1919) Politics as vocation. <http://anthropos-lab.net/wp/wp-content/uploads/2011/12/Weber-Politics-as-a-Vocation.pdf> [27 november 2019].

Weber, Max (1949) *The methodology of the social sciences*. Glencoe: The Free Press.

Yuval-Davis, Nira (1997) *Gender and nation*. Thousand Oaks: Sage.